

Antroposofisch arts in een gewoon ziekenhuis

Martina Knol heeft een opvallende carrière achter de rug in de antroposofische gezondheidszorg. Abrupt is zij daar uitgestapt. Zij werkt nu in een academisch kinderziekenhuis in Rotterdam. 'Soms doe ik de dingen wat te heftig. Dat kan voor anderen pijnlijk zijn om mee te maken.'

Toon Schmeink

Kinderarts Martina Knol (45) is goedlachs, praat vlot en rookt met zichtbaar genoeg elegante damessigaretten. Heel in de verte heeft ze iets van Ita Wegman als het gaat om een krachtige verschijning, gehuld in een vrolijke jurk met knalgeel vest. Martina Knol is dit leven allesbehalve bezig met een 'uitrust-incarnatie': het duizelt de interviewer aan het eind van het gesprek van haar talloze activiteiten.

Zij heeft zich op vele terreinen vanaf haar studietijd intensief met antroposofie beziggehouden; als lid van de initiatiefgroep van het toenmalige Jongeren centrum, als lid van het internationaal 'Kollegium' van de Jugendsektion van de Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft in Dornach, als student aan de Vrije Hogeschool en later van de Antroposofische Scholingscursus. Eenmaal afgestudeerd is zij na haar opleiding tot kinderarts in Eindhoven en Rotterdam ook nog twee en een half jaar opgeleid tot antroposofisch kinderarts in de Duitse antroposofische kliniek te Herdecke. Daarna werkte ze samen met de kinderartsen Edmond Schoorel en Anneke Meuwese aan de oprichting en opbouw van de kinderafdeling van de toenmalige Zeylmans van Emmichoven Kliniek in Bilthoven. Zij werkt sinds 1998 in het academische Sophiakinderziekenhuis in Rotterdam. Martina Knol is vorig jaar getrouwd met Fred Spaaij, manager in de gezondheidszorg en de laatste directeur van de Zeylmankliniek.

'Ik doe de dingen vaak met een zekere heftigheid, die soms ook wel eens voor andere mensen pijnlijk is om mee te maken. Zo kan ik van de ene dag op de andere ergens mee stoppen, omdat het niet meer past in mijn leven. Ik ben bijvoorbeeld op dit ogenblik heel weinig actief in de Antroposofische Vereniging en het artsenverband, omdat ik vind dat ik nu andere taken en verantwoordelijkheden heb. Mijn werk in het ziekenhuis eist veel en ik wil ook veel investeren in mijn huwelijk. Die abrupte manier van doen is voor andere mensen wel eens moeilijk te begrijpen en dat kan ik me ook goed voorstellen.'

Martina Knol stamt uit een warm katholiek nest en werd, zegt zij lachend, 'als goed antroposoof in Indonesië geboren, waar de samenwerkende wezensdelen immers het best op elkaar worden afgestemd, zoals men zegt.' Haar vader, bouwkundig ingenieur en architect, werkte een aantal jaren in Bandung aan de Technische Hogeschool om de afdeling architectuur op te bouwen.

'In de winter van 1955 gingen we weer met de boot terug naar Nederland en we vonden een huis in de Rotterdamse Rochussenstraat vlakbij museum Boymans, waar mijn vader ging werken bij het architectenbureau van zijn schoonvader. Er werden vier zusters en als benjamin een broer geboren.

Het was een harmonieus gezin waarin de kinderen alle kansen kregen om zich te ontplooiën. Na de geboorte van de jongste trokken we naar Kralingen in een groot huis waar ik bovenin een kamer deelde met mijn oudste zus. Het was een beetje bekakt buurtje waar mijn ouders eigenlijk niet van gediend waren en dus gingen we als kinderen naar het gewone, wat 'volkse' Libanon-lyceum. En we hockeyden bij Leonidas, ook al een gewone club. Ik ben een schorpioen, nogal cholerisch. Ik was vooral tijdens de lagere school thuis nogal lastig en er waren regelmatig scènes, vooral als er niet genoeg naar me werd geluisterd, iedereen moest naar mij luisteren. Op de middelbare school raakte ik meer op mezelf. Ik voelde me er wel een beetje buiten staan.'

'Ik vond – ook al omdat ik gemakkelijk kon leren – dat ik wel eens wat te weinig aandacht kreeg, en was op de lagere school zonder moeite de beste van de klas. Ik hield me werkelijk heel serieus bezig met de grote vraagstukken als religie en dergelijke, leek een buitenbeentje. Wat ik niet echt was, want ik vond het heerlijk om met de jongens van de keldercommissie in de kelder van de school er flink op los te filosoferen. Aan het eind van de middelbare school oefende mijn vader zachte drang uit om medicijnen te gaan studeren. Daarom wou ik dat natuurlijk ook per se niet. Ik had in die tijd – nu nog – veel belangstelling voor literatuur en las Vestdijk en Slauerhoff. Via de eerste kreeg ik belangstelling voor psychiatrie. En al gauw ontdekte ik dat je geneeskunde moest studeren als je psychiater wilde worden en zo werd het dus toch nog medicijnen.'

Vrije Hogeschool

'In 1973, bij mijn eerste poging, werd ik uitgeloot voor de studie geneeskunde. We lazen een advertentie voor het algemeen voorbereidend jaar aan de VH in Driebergen. Ik ben erheen gegaan en had een gesprek met Ernst Amons bovenin de villa in een klein kamertje. Van het gesprek herinner ik me niet veel meer, maar mijn stemming erna was heel duidelijk: "dit ga ik doen, nu wordt alles anders." Mijn ouders hadden er wel vertrouwen in en zo ging ik op kamers wonen in Driebergen. Kenmerkend voor mijn relatie met de antroposofie was dat ik van alle vakken genoot. Alleen van boetseren niet, dat geklieder vond ik gewoon smerig. Ik was ook zeer onder de indruk van de mensen, Lievegoed, Doorlie Gerdes, Ernst Amons, Erna Landweer. Het was ook een goede gelegenheid mijn beroepsoriëntatie op de geneeskunde nog eens goed te onderzoeken. We gingen een avondje langs bij de kinderpsychiater Hütter. Wat vooral indruk op mij maakte was zijn opmerking dat je als kinderpsychiater ook als paard op handen en voeten met een kind op je rug door de kamer moest kunnen kruipen.

Het merkwaardige was dat volgens mij bijna niemand in de gaten had dat de antroposofie stak achter zowat alles wat daar gebeurde op die VH. Halverwege de cursus kregen we dat te horen en we voelden ons behoorlijk beduvelde, riepen Lievegoed ter verantwoording en hebben toen op een studentikoze manier er eens flink de spot mee gedreven. Maar de allesoverheersende herinnering is dat het hele voorbereidend jaar goed in elkaar stak en voor mij heel belangrijk is geweest. Tot overmaat van ramp werd ik voor de tweede keer weer uitgeloot. Maar toen kwam er op het allerlaatst de mogelijkheid via een zogenaamd plaatsingsbewijs – er was iemand uitgevallen – alsnog in Leiden te gaan studeren; de opleiding was toen al zes weken bezig.

Ik werd lid van de Vrijzinnige Studenten Bond, die geloof ik niet eens meer bestaat en ontmoette een aantal mensen die ook op de VH hadden gezeten. In het tweede jaar werd ik lid van Minerva waar ik natuurlijk ook weer zelf mijn stempel op wilde drukken. Ik werd gevraagd voor "Het blauwe potlood", een commissie die veel moest organiseren en besturen voor de introductie van de eerstejaars. Heel eervol, maar ook hard werken. In die tijd ging ik ook op een andere manier met de antroposofie leven. Ik organiseerde een zomerweek voor oud-studenten van de VH, maar nadrukkelijk ook voor andere mensen die ik er graag bij wilde hebben. Dat was in 1976 en het ging om niet minder dan 150 mensen.'

'Het was een hele organisatie en ik ontmoette veel antroposofen van wie ik daarvoor hooguit de naam kende. De deelnemers vonden het een fantastische week. Of mijn medeorganisatoren dat ook vonden, weet ik niet. Ik zat er met mijn heftigheid weer helemaal bovenop. En het heilig vuur voor de antroposofie uitte zich in een fanatieke houding en hang naar perfectie. Het ging mij om de ziel. Wat is "bezielde"? Wat geeft er toch leiding en sturing aan ons leven en hoe kun je zelf leiding en sturing geven aan de ziel? Zo kwam ik in de initiatiefgroep van het jongerencentrum waar wij heerlijke weekeinden organiseerden, waar leeftijdsgenoten maar ook mensen van over de dertig verschenen. Er was een grote honger naar kennis van het wezen van de antroposofie. Wat is antroposofie nu precies? In Leiden deed ik mee aan een studiegroep De filosofie van de

vrijheid, onder leiding van Mouringh Boeke en Edithe de Clercq Zubli. Het was een tijd waarin ik een beetje genoeg kreeg van het Leids studentje zijn en ervan genoot onder "gewone" mensen te zijn.

Toen kwamen de medische weken waarbij ik ook weer meteen in de organisatie verzeilde. Twee of drie van die weken heb ik meegeorganiseerd en dat was ronduit heerlijk, boeiende werkbijeenkomsten. Ik noem de "chemische week" met Otto Wolf. Maar ook de week met Leen en Eva Mees was onvergetelijk.'

Opleiding

'Na mijn doctoraal examen heb ik uitstel van de co-schappen gevraagd om de antroposofische scholingscursus van drie maanden te kunnen doen. In 1982 ben ik afgestudeerd als arts. In die tijd hoorde ik van "adolescenten geneeskunde" waar de "ziel" een belangrijk aspect is. Daar bestond geen opleiding voor. Maar het zal ook wel weer hebben gelegen aan mijn diepe wens om alles toch weer even anders te doen. Ik kreeg een tip dat ik eens met de kinderarts Charles de Monchy in Eindhoven moest praten. Hij zou ook aan adolescenten geneeskunde doen. De Monchy was een soort "vader-figuur" in wie ik meteen veel vertrouwen in had. Van hem kreeg ik gelegenheid naar een opleidingsplek kindergeneeskunde te solliciteren en ik kon al snel beginnen. Later hoorde ik dat er een bekende antroposoof woedend was dat ik deze opleiding ging doen. Ik was daarmee volgens die persoon verloren voor de antroposofische geneeskunde, want die vond je toch alleen bij de huisartsen. Ik vond dat wel grappig want ik ging kennelijk weer iets doen wat volgens de antroposofische wereld niet "comme il faut" was. Het ging om een vierjarige, zogenaamde perifere opleiding tot kinderarts in het Sint Jozefziekenhuis in Eindhoven. Perifeer wil zeggen: buiten een academisch ziekenhuis. Ik heb daar heel veel geleerd en raakte al snel ingebed in het antroposofisch circuit in die buurt. In het ziekenhuis leerde je van de verpleegkundigen hoe je met zieke kinderen en hun ouders moest omgaan. De verpleegkundigen weten zowat alles, terwijl jij nog niks weet. Het was in het begin vreselijk moeilijk, de vaak ernstig zieke kinderen, de wanhopige ouders, de gesprekken, het begeleiden, knopen doorhakken als er een onderzoek moest gebeuren. Ik kon het werk gewoon niet aan en kon al die beslissingen niet zo snel nemen. Mijn opleider dacht dat ik op een antroposofische manier werkte. Toen ik duidelijk had gemaakt dat het gewoon om onmacht en onkunde ging, kreeg ik wat extra begeleiding.'

'In die periode heb ik me – wat de antroposofie betreft – voorgenomen met alles te stoppen. Ik moest gewoon even verdwijnen en ik heb dat niet netjes gedaan, denk ik achteraf. Ik had sterk het gevoel dat ik nu even echt uitsluitend het allopathische vak wilde leren, de lumbaal punctie en al die andere verrichtingen goed leren beheersen. Er groeide ook de behoefte aan ervaring in een academisch ziekenhuis. Mijn vader kende Henk Visser, opleider in het academisch ziekenhuis in Rotterdam. En zo kon ik daar in 1986 mijn opleiding afronden. Voor De Monchy was dat onprettig. Hij rekende erop dat hij nog wat kon profiteren van een gevorderd assistent. In Rotterdam heerste zo'n beetje de opvatting "we are the king". Toch kon ik er vrij aardig meedraaien, ook op de intensive care afdeling voor pasgeborenen.

Toen ik aan het eind van dat jaar tegen Visser zei dat ik antroposofisch wilde werken, was hij behoorlijk geschokt: "Heb ik je daarvoor opgeleid, hoe kan dat nou?" Hij had me graag in de staf gehad. Ik kon in Herdecke in de kinderkliniek komen werken en daar heb ik twee en een half jaar het vak geleerd van antroposofisch kinderarts. En dat was een fantastische ervaring. Je ontmoette daar natuurlijk bekende antroposofische medici onder wie Michaela Glöckler en Wolfgang Goebel. Ik had het gevoel alsof ik verliefd was, ik liep in de wolken. Het was zo totaal anders dan in een Nederlandse academisch kliniek. Over de couveuses lagen roze doekjes. Op het eerste gezicht denk je hè, wat donker onder zo'n doekje, maar al die extra zorg en aandacht was heel bijzonder. Er was daar ook veel meer aandacht voor de ouders dan ik gewend was. Ik zou eerst een jaar blijven, maar toen vroeg Goebel of ik niet wat langer wilde blijven om onderzoek te doen. Ze hadden

daarvoor wat geld bijeen gesprokkeld. Ik zou onderzoek doen naar astma- en eczeempatiënten en op basis van het onderzoek een antroposofisch behandelingsplan opstellen. Ik heb toen Albert de Vries gevraagd mij te begeleiden bij dit onderzoek, met zijn methode. De werking van imaginatie, inspiratie en intuïtie in je onderzoekswerk betrekken, was de centrale vraag. Wat heb jijzelf daar als onderzoeker persoonlijk, heel individueel, in dat onderzoek ervaren. Ik reisde elke maand naar Arnhem om de resultaten van mijn onderzoek met hem te bespreken. Daar is ten slotte een verslag in het Duits van gekomen. Ik kwam bijvoorbeeld ergens bij Steiner tegen dat je een truffel moest verassen voor het behandelen van een huidafwijking. Wij lieten uit Frankrijk een truffel komen en die werd verast en gepotentieerd toegediend. Of dat werkte? Nou, dat zal ik na mijn dood wel te horen krijgen. Dat is nu ook het typische van antroposofische geneesmiddelen. Soms werken ze wel degelijk snel, maar soms zie je de uitwerking op veel langere termijn of helemaal niet, in dit leven.'

Zeylmanskliniek

'Tijdens mijn periode in Herdecke was ik al in contact met de voorbereidingsgroep van de kinderafdeling van de Zeylmanskliniek. Op mijn eerste werkdag op 1 november 1989 zette de minister zijn handtekening en konden we officieel beginnen. Edmond Schoorel zat er al zeven jaar en had al zoveel meegemaakt. Ik kwam er als jong broekie bij. Dat gaf wel spanning met Schoorel. Niet zozeer dat er een conflict was tussen hem en mij, maar het waren wel heel verschillende wegen die we gingen.

Voorjaar 1990 hebben we een mooie officiële opening gehouden. De directeur-generaal van het ministerie, Van Londen, kwam openen met een fraaie toespraak. Daarna volgden nog vele sprekers en er was een euritmievoorstelling. Wauw, wat waren we trots en blij! De kranten gingen over ons schrijven, we kwamen echt goed in "the picture". Dat gaf ook wel weer wat moeilijkheden met de collega's van de interne afdeling. Een kinderafdeling trekt natuurlijk al snel aandacht, ook in de media. En de mensen van de interne afdeling waren al zo veel jaar langer bezig en hadden veel minder aandacht. We vierden de jaarfeesten met kinderen en ouders. De ouders waren trouwens heel betrokken. Zij vonden het prachtig wat er allemaal gebeurde en hielpen op allerlei manieren mee. Ik had in die tijd zelf ook wel pretenties. Was inmiddels specialist en had Herdecke gedaan, kende veel mensen. Ik was in de antroposofische wereld vrij actief. Paul Mackay consulteerde me over de hogeschool voor geesteswetenschappen. Ik werd sectieleider van de medische sectie en voelde me heel wat. En ik kan me nu ook goed voorstellen dat die brede benadering bij sommige collega's van de Zeylmans, die echt puur met het medische werk bezig waren, wel eens wat irritatie wekte.

Maar goed, ik heb er toch een heerlijke tijd gehad, zo veel vreugde. We hadden een fantastische groep enthousiaste verpleegkundigen. We hebben echt ook heel veel lol gehad bij de dagopeningen. We stonden met de patiënten in een kring, hielden elkaar de hand vast, zongen een lied en vertelden een mop. Ik droeg uit mijn hoofd geleerde gedichtjes voor van Annie M.G. Schmidt. We hadden ook een geweldige groep therapeuten om ons heen. Die kinderbesprekingen waren echt het mooiste wat er bestond. Op gelijk niveau met andere disciplines naar een kind kijken. Ik kan niet zonder, dat is het mooiste wat er is. Dan zegt een fysiotherapeut bijvoorbeeld "die nieren functioneren helemaal niet" en dan denk je plotseling "natuurlijk, dat is het, het zijn de nieren!" Waarom heeft dat kind nu een derde longontsteking achter elkaar? Waar komt dat vandaan? Het kwam echt veel voor dat we er met zijn allen uitkwamen, heerlijk was dat. Dan ging zo'n fysiotherapeute met dat kind aan de gang, er gingen wat koperlappen op en hup, weg longontstekingen. Ik overdrijf nu een beetje, maar toch.

Aan de andere kant, we zaten in zo'n klein kliniekje in de bossen. In het gewone kinderartsenwereldje was je toch een soort outcast. Omdat je niet meteen antibiotica wilde geven duurde de behandeling vaak langer, dat leverde weer langere ligtijden op en dat vonden de ziekenfondsen natuurlijk niet leuk. Het was wel spannend: houdt dit stand, staat men dit toe? We hebben ook maar kort bestaan. Maar ik denk toch dat we ons meer

hadden moeten profileren, meer openheid moeten betrachten, meer contact zoeken met de vakgenoten. Misschien meer moeten publiceren, ook in de allopathische vakbladen. Edmond Schoorel heeft veel gedaan aan publicaties in de antroposofische media. Maar in de "gewone" vakbladen ontbreekt de antroposofische geneeskunde compleet. Die artikelen zouden misschien ook niet door die bladen zijn geaccepteerd, maar wij hebben het volgens mij ook niet geprobeerd.

Na het sluiten van de Zeylmans heb ik onder andere twee en een half jaar gewerkt op een dagopvang voor meervoudig gehandicapte kinderen, het Haagse tytylcentrum. Nu heet het de Steinmetz stichting en ik werkte daar als een soort teamarts. Van die meervoudig gehandicapten ben ik diep onder de indruk gekomen. Die mensen hebben een grote ziel, die willen ons zo veel brengen. De ouders zien dat ook en wat die ouders dan kunnen, wat die kunnen zijn en doen voor zo'n kind, grenst aan het ongelooflijke!

Conflict

'Ja, ik zit nu ook eigenlijk middenin dat conflict tussen antroposofische geneeskunde en de allopathische benadering. Na al die spanningen en problemen in de laatste periode van de Zeylmanskliniek, moest ik bijkomen, ik was uitgeput. En nu werk ik in het Rotterdamse academische Sophia Kinderziekenhuis. Daar kan ik ook zeker mijn eigen stempel op drukken.

Vooral bij de opleiding van de assistenten. Ik heb in Herdecke en in de Zeylmanskliniek goed leren kijken, waarnemen. Ik heb geen foto nodig om een longontsteking bij een kind vast te stellen. Je moet er gevoel voor krijgen. En ik probeer de assistenten dat voortdurend kijken en waarnemen ook bij te brengen. Dat omzetten van ervaring in een klinische blik, waarbij je meteen ziet wat er aan de hand is en niet al die technische hulpmiddelen – prachtig dat ze er zijn – onmiddellijk nodig hebt. Ik wil antroposofisch werken, maar dat hoeft niet per se in een antroposofische omgeving. Ik zou het liefste met een enthousiaste zorgverzekeraar een kliniekje beginnen voor langdurig zieke kinderen. En dan eens laten zien wat we met de antroposofische geneeskunde ook werkelijk kunnen. Ik zou er nu eindelijk graag eens een goedkeurend stempel op willen hebben en niet altijd weer moeten vechten voor een beetje erkenning. Waar het kan, wil ik graag met antroposofische intenties werken. In het Sophia ziekenhuis zijn ze blij dat ik er ben. Je hebt dus wat goodwill. Ik durf best wel wat te doen op de polikliniek. Maar ik zou het aan de andere kant ook wel weer vervelend vinden als ik het allemaal moest gaan uitleggen, het is vaak zo moeilijk uit te leggen. Toen ik begon in Rotterdam was er net een epidemie van het RS-virus bij baby'tjes, die daar longontsteking van kregen. Ik viel bijna van m'n stoel: alles werd materieel vanuit het virus uitgelegd. Niemand vroeg zich af: waarom krijgt die ene baby nu wel en die andere niet een longontsteking van die virusinfectie? Je komt in gesprek met de assistenten dan al snel op het bekende "zwarte gat". Waarom krijgt deze mens op dit moment deze ziekte? Die vraag is in de moderne geneeskunde nauwelijks relevant.

Dan probeer ik met hen te praten over het verschil in temperament en de betekenis daarvan voor de bevattelijkheid voor bepaalde ziekten. En ik praat over de ziel van een mens, al noem ik het woord ziel niet graag. Er zijn allerlei manieren om over de ziel te praten zonder de ziel te noemen. Je spreekt ze dan aan op hun eigen persoonlijke belevingswereld. Iedere arts heeft natuurlijk naast zijn ingeprogrammeerde materialistische medische visie nog een andere bron. Sommigen tonen dan interesse en een zeker begrip, anderen totaal niet. Die laatsten zeggen: het is gewoon genetisch bepaald en we vinden nog wel uit welk deel van het gen daar nu precies voor verantwoordelijk is.'

Aanval op het kind

'Ja, ik zie die aanval wel. Maar het lijkt me minder een aanval van buitenaf dan van binnenuit. De aanval komt vanuit onwetendheid. Als ik een probleemkind krijg, of het nu lichamelijk of psychisch niet in orde is, dan merk ik dat de ouders er meestal geen benul

van hebben dat zo'n kind een ziel heeft, een eigen leven. Ik zeg dat niet uit trots, maar ik heb met ieder kind contact. Ik heb zo veel kinderen ontmoet en ik heb zo veel kinderen als het ware om mij heen, ook gestorven kinderen. Ik denk dat veel kinderartsen dat hebben. Ik heb in de spreekkamer altijd onmiddellijk contact met het kind. Dat beleef ik ook echt als een ontmoeting en ik heb sterk het gevoel dat het kind dat ook voelt. Vaak worden die kinderen door de ouders als "moeilijk" of "lastig" ervaren. Het zijn vaak "zielvolle" kinderen, ze zijn op een bepaalde manier heel open. Je hebt dat ook met die ADHD kinderen. Daar kun je gemakkelijk mee scoren. Je geeft ze Ritalin en ze worden rustig. Ik voel daar helemaal niets voor. Als je antroposofisch kijkt, dan ligt het astraal lichaam er helemaal uit. Die kinderen zijn erg op zichzelf.

Tot voor kort mochten kinderen in de kliniek ook geen koorts hebben. Ze kregen koortsdrukkende middelen en zo worden die lijven helemaal 'dicht getimmerd'. Als je dan een grote ziel hebt, dan kun je niet in je eigen lichaam komen. Nogal wiedes dat je dan lastig en vervelend wordt. En die kinderen maken het ons natuurlijk ook knap lastig. Maar ik kan dat niet zien als een aanval van buitenaf. Het is ook zo dat er zielen worden geboren vol ongeduld, zielen die geen tijd verloren willen laten gaan, grote zielen. De ouders zijn vaak machteloos, hulpeloos en aan de andere kant vaak vol goede wil. Als ik adviseer: "masseer 's avonds de voetjes van het kind", dan zeggen ze: "graag, als jij denkt dat het helpt". Gelukkig wordt koorts in de academische kinderkliniek nu eindelijk geaccepteerd als een werkzaam middel. Boven 39 graden sterven bepaalde virussen massaal. Bij de huisartsen is die zienswijze nog niet overal doorgedrongen, want daar geeft men nog graag de bekende paracetamol. Koorts zien als eigen afweermiddel van een kind. Kijk hoe het kind zijn best doet, het is bezig, gun het dit probleem zelf op te lossen. En natuurlijk kan er een moment komen waarop je als arts moet zeggen: nu moeten we ingrijpen. Maar begin er niet mee het eigen wapen van het kind meteen uit handen te slaan. Daar is nu gelukkig veel begrip voor.'

Openheid

'Er is gezegd: aan het eind van de vorige eeuw gaan meer mensen de realiteit van de geestelijke wereld ervaren. Maar ik heb – zeker nu ik niet meer echt in het antroposofische circuit verkeer – een soort verademing over wat er allemaal gaande is. Wat voor soort stromingen er allemaal zijn, hoeveel mensen er bezig zijn met het spirituele.

Wij moeten als antroposofen oppassen dat we de boot niet missen. Wij zijn goed gestart aan het begin van de vorige eeuw. We waren de tijd ruim vooruit in het vertalen van het spirituele op een moderne manier. Met de geneeskunde, de biologisch-dynamische landbouw, de vrije scholen... Maar als we nu blijven hangen in het antroposofische dan worden we ouderwets, er zijn zo veel nieuwe stromingen. We moeten daarmee in contact treden om niet geïsoleerd te worden en achterop te raken. Er zijn zo veel mensen op zoek naar geest en ziel. Daar moet je in alle openheid mee in contact komen. Ik merk dat ook aan de stichting Maia waar mijn man directeur van is. Die stichting heeft als motto "Zorg met hoofd, hart en ziel".

De stichting is voortgekomen uit mensen die allemaal vinden dat de gezondheidszorg nieuwe wegen moet zoeken. De echte zorg vanuit de ziel raken we kwijt als we niet oppassen. Die stichting is begonnen met de Daniël den Hoed kliniek in Rotterdam met een palliatieve afdeling met subsidie van het ministerie en geopend door minister Borst. Dat is een heel concrete zaak. Als je met stervende mensen te maken krijgt, gaat ons hele medische model wankelen. De "zorgverklaring" is vanuit de stichting opgesteld en uitgegeven, waarbij men dus niet aangeeft hoe men wil sterven, maar hoe men in de laatste fase verzorgd wil worden en tot welk moment.

Er wordt ook veel aan netwerken gedaan, ik doe ook mee. Je ontmoet dan mensen uit heel verschillende richtingen. En daar merk je weer dat de antroposofie antwoorden heeft op vragen. Antwoorden die ook voor andere mensen interessant kunnen zijn. Daar waar mensen zoeken kun je ook komen met je antroposofische gezichtspunten, dat werkt. Neem het boekje van de Groningse pastor Hans Stolp en Margarete van den Brink over

omgaan met gestorvenen. Dat vind ik baanbrekend. Als je op die manier publiceert waarbij de antroposofische achtergrond gebaseerd is op zeer persoonlijke, authentieke en diepe ervaringen, dan is dat voor alle mensen die ermee te maken hebben herkenbaar en van betekenis.'

De vereniging

'Er moet een Antroposofische Vereniging zijn. Men moet ons kunnen vinden in een gebouw met een bestuur, een secretariaat en een telefoon. Ja, daar ben ik van overtuigd. Wat mijzelf betreft lopen er altijd twee dingen door elkaar. De Zeylmans kliniek liep op zijn end en ik was totaal op, bekaf. Ik had een alibi om me terug te trekken uit het antroposofisch circuit. Ik was ook niet tevreden over mijn leven in de vereniging. Ik probeerde wel van alles, maar echt lukken deed het niet. Misschien had ik niet genoeg uithoudingsvermogen, misschien ook niet genoeg visie. Ik had het idee – nu ik niet meer als antroposofisch arts werk – ook niet meer zo intens met vereniging en sectie bezig te moeten zijn. En dat heb ik ook weer, pats, boem, gedaan met alle gevolgen voor persoonlijke relaties van dien. Achteraf ben ik blij dat ik het zo heb gedaan. Ik moest mijn overspannenheid de baas worden en ik had een relatie die ook aandacht vroeg. Kortom, ik moest even tijd voor mezelf hebben. En ik heb er nu ook weinig behoefte meer aan. De vereniging, dat zijn toch vooral de mensen. Als jij nu hier zit en ik "chat" met een ander in Tokyo dan is dat vrijwel hetzelfde. Ik heb nu veel meer een mensheid-gevoel. Grenzen zijn er niet meer. Aan de ene kant moet je zo'n vereniging dus niet bekrompen maken. Aan de andere kant denk ik praktisch: er moeten voor zoekende mensen herkenbare punten zijn. Dat kan een boek zijn of ikzelf als mens, maar ook een website van de Antroposofische Vereniging. Hilda Boersma, een zeer goede vriendin van mij, is nu net uit het bestuur vertrokken en ik weet ook via haar van het vele werk dat in het bestuur wordt gedaan. En ik heb diep respect voor dat bestuur dat zo veel moet ploeteren om de zaak gaande te houden. Er is nu weinig "wauw" gevoel binnen die vereniging. Niettemin ben ik ontzettend dankbaar dat er mensen zijn die zonder al te veel applaus toch doorgaan met de vereniging, want die moet er zijn. Ik herinner me dat congres over genenmanipulatie waarin Edith Lammerts van Bueren een grote rol speelde en waar zo veel mensen van buiten de antroposofie aanwezig waren en meededen. Zulke initiatieven vind ik echt iets voor een vereniging van nu, van vandaag. De vereniging in formele zin met de ledenavonden die al jaren en jaren volgens hetzelfde patroon verlopen, is voor mij veel minder vanzelfsprekend. Welk zoekend jong mens wordt daardoor nog aangesproken, wie spreekt dat überhaupt werkelijk nog aan? Daar wordt nu al jaren over gesteggeld. Dat moet toch eigenlijk een fantastische bijeenkomst zijn waar actuele vraagstukken spiritueel worden benaderd. Maak een andere ledenavond, geef er een andere naam aan. Gooi het open, maak contacten met andere zoekende mensen. Waarom niet!?'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 34, oktober 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl